

Katsauksia ja keskustelua

Taloustieteilijä politiikassa vai poliitikko taloustieteessä? — Jussi Linnamon haastattelu

JUHANA VARTIAINEN

Vuonna 1924 Viipurissa syntynyt Jussi Linnamo on ollut sosialidemokraattinen talouspoliittinen vaikuttaja. Linnamo suoritti yhteiskuntatieteiden lisensiaatin tutkinnon vuonna 1955 ja toimi sitten mm. Suomen Pankin tutkijana vuosina 1955—60, Valtionrautateiden liiketaloudellisen tutkimuslaitoksen johtajana 1960—61, Säästöpankkiliiton tutkimusosaston osastopäällikkönä, YK:n taloudellisen ohjelmointikeskuksen jaostopäällikkönä 1964—66, valtiovarainministeriön kansantalousosaston toimistopäällikkönä 1962—64 ja 1966—67, ministerinä valtioneuvoston kansliassa 1968—70, kauppa- ja teollisuusministerinä ja ulkomaankauppaministerinä vuosina 1972—73 ja sitten pankkitarkastusviraston ylijohtajana aina eläkkeelle siirtymiseensä asti vuonna 1988. Vuosina 1988—90 Linnamo oli Kansantaloudellisen aikakauskirjan vastaava päätoimittaja.

Tämä haastattelu tehtiin jo talvella 1989. Haastattelu ei nyt keväällä 1992 ilmestyessään ole kuitenkaan menettänyt kiinnostavuuttaan — ja ajankohtaisuuttaan. Erityisesti Linnamon pohdiskelut siitä, onko olemassa sivistynyttä tapaa erottaa keskuspankin pääjohtaja, osoittautuvat lähes profetalliseksi. Kansantaloudellisen aikakauskirjan haastattelujen sarjaan Linnamon haastattelu tuo uuden, poliittisemmän näkökulman: olivatko yhteiskunnan poliittinen muuttaminen ja ammattiekonomistin toimenkuva yhdistettävissä? Linnamon kokemukset luovat kiinnostavia ajankuvia talouspolitiikan käytännön toteuttamisen, teorian ja politiikan saumakohdasta.

J. Vartiainen: *Olen lueskellut vanhoja kirjoituksiasi ja niistä tulee voimakkaasti esiin talouspolitiikan tinbergeniläisen teorian taustalla oleva tieteen arvovapausoppi. Millaisten kokemusten ja vaikutteiden kautta olit päätynyt tähän näkemykseen?*

J. Linnamo: Minulla oli valtio-opissa sellainen opettaja kuin *Yrjö Ruutu*, joka pohdiskeli viimeisinä vuosinaan hyvinkin paljon tieteen arvovapauskysymyksiä. Niinpä hän, olematta pienimmässäkään määrin ekonomisti, johti minua sellaisten teosten pariin kuin *Schumpeterin Capitalism, Socialism and Democracy* ja *Myrdalin Vetenskap och politik*. Näitä en luekenut kurssikirjoina, vaan nimenomaan Yrjö Ruudun innoittamana. Vaikka en ole systemaattisesti opiskellut filosofiaa, olen ollut aina jossakin määrin tietoteoriasta kiinnostunut, jopa niin paljon, että heti sodan jälkeen kävin kuuntelemassa *Eino Kailan* luentoja.

Tämän ajattelun mukaan yhteiskunta jakautui kahteen ryhmään: poliitikkoihin, jotka esittävät arvotavoitteet, sekä teknokraatteihin, jotka suorittavat laskut siitä, mitä piti tehdä tavoitteiden saavuttamiseksi. Ajatus tuntui minusta selvältä ja järkevältä. Luultavasti se oli myöskin eräänlaista itsepuolustusta, koska leimautuneelle sosialistille ei ekonomistina ollut 1950- ja 1960-luvun Suomessa kovin monta työpaikkaa.

Ovatko mielessäsi Suomen Pankin kokemukset?

Ne, mutta muutamat muutkin. Olen ollut tavattoman vähän yksityisen sektorin palveluksessa, lukuunottamatta opiskeluajan hommia. Olin vuonna 1955 kansainvälisen yhtiön eli Turun Saippuan palveluksessa tilastomiehenä, ja se oli puhdasta tilastohommaa. Sitten olen ollut Suomen Säästöpankkiliiton palveluksessa ekonomiistina. Säästöpankkiliitto ei ollut mitenkään vallan leimallisesti kapitalistinen laitos, varsinkaan silloin kun Helsingin Työväen Säästöpankki ja muut työväen säästöpankit olivat suhteellisen vahvoilla. Olin myös Peruspankissa, joka oli selvästi työväenliikkeen laitos. Voin sanoa, etten työpaikoissani ole joutunut kovinkaan voimakkaaseen indoktrinaatioon sellaiseen markkinatalouden arvojärjestelmään, jollaista epäilemättä esimieheni ovat omaksuneet.

Olit kuitenkin jo ollut koko 50-luvun SDP:ssä ja sosialisti, ja silti koit arvovapausopin aivan luonnollisena valintana. Eikö siinä ollut jännitettä?

Ei siinä ollut mitään jännitettä, mitäpä siinä voisi olla, koska E-osuuskauppaliike tai työväensäästöpankkiliike eivät pahemmin ekonomistia tarvitseet.

Etkö ajatellut, että kun taloustiede etenee, se tarjoaa mahdollisuuksia jonkinlaiselle rationaalille yhteiskuntasuunnittelulle ja »socialismille» tässä mielessä — tai että sitä kautta tutkija voisi kritisoida vanhaa talouspolitiikan retoriikkaa, jossa oli tapana puhua hyvin epä-määräisesti yleisestä edusta?

Kyllä minä muutamissa artikkeleissa koetin pilkata vanhaa retoriikkaa, mutta kritiikki ei edes SDP:ssä purrut. SDP:n 1950-luvun puolivälin talouspoliittisten ohjelmien laatijana oli toisia ajatuksia esittämässä *Ahti M. Salonen*. Hänen uskonsa suunnitteluun tai rationaaliseen yhteiskuntapolitiikkaan ei ollut vallan suuri. Hän lähti siitä, että liikemiehet tietävät, mikä on maalle oikein ja hyvin, kun taas sosialidemokratia on samaa kuin sosiaalipolitiikka, jota puolue jo harjoitti vähän liiallisestikin.

Taloustieteen uusi ja vanha eivät langenneet yksi yhteen oikeisto-vasemmisto -ulottuvuuden kanssa?

SDP:ssä oli tavattoman vaikea siinä vaiheessa saada talouspoliittista keskustelua aikaan. Puolueeseen kuului kovin vähän ekonomisteja. Muutamia sellaisia oli Kiljavan ammattiyhdistysopistossa. SAK:n *Nisse Nilsson* oli silloin SDP:n jäsen. Hänhän meni sittemmin Päivän Sanomien porukkaan. Hän oli etevä kaveri ja aikanaan ehkä Suomen johtava keynesiläinen, tosin teologisen koulutuksen pohjalta.

*Mitä pitäisit itse syynä siihen, että SDP:n talouspoliittiset voimavarat olivat niin heive-
röiset?*

Jos vähänkään ajatteli karriääriään ekonomistina niin 1950-luvulla ja aina 1960-luvun loppuun asti, oli melkoinen riski olla demari. Lähtökohta oli jopa valtionhallinnossakin selvästi se, että demari on aina poliittinen henkilö, eikä epäpoliittisessa virkamieskunnassa poliittisia henkilöitä siedetä. Kukaan ei kiinnittänyt huomiota siihen, että tästä ns. epäpoliittisesta virkamieskunnasta voitiin epäpoliittisena pidettyä sitoutua kaikkiin porvaripuolueisiin, jopa kansanedustajiksi tai kaupunginvaltuutetuiksi asti.

Hypätään hetkeksi nykypäivään. Sinun ja oryhmän 1950-luvun jutuista tulee esiin vanhan, moralistisen yleisestä edusta puhumisen kritiikki. Nykyisessäkin talouspoliittisessa keskustelussa vedotaan yleiseen etuun ja ammattiliittoja taivutetaan vakautusratkaisujen taakse. Onko mielestäsi tässä nyt enemmän sisältöä, vai onko ekonomistin tehtävänä aina vain löytää rationaaliset perustelut sille, mikä on ajan henki?

Mallien rakentelusta on se hyöty, että niiden avulla voi tarkastella täsmällisesti syy-seuraussuhteita. Jos nyt päätetään tietyistä asioista, niin siitä saattaa olla sellaisia seurauksia, joista ei nimenomaisesti päätetäkään. Ammattiyhdistysliikkeen taivuttelussa on myös järkevät puolensa. Voidaan pyrkiä osoittamaan, ettei järkevien päämäärien saavuttamiseksi pidä käyttää vääriä keinoja. Jonkin asian varomatomalla käytöllä voi syntyä jollekin muulle tärkeälle asialle ikäviä seurauksia, vaikka siitä ei päätettäisikään. Tällainen keskustelu vastaa yleistä etua. Yleisestä edusta löysästi puhut-

taessa tarkoitetaan itse asiassa sitä, ettei funktionaalisten pääomasta saatujen tulojen kansantulo-osuudet saa pienentyä. Näin voi olla investointien supistumisen takia, mistä ammatityhdistysliikettä on valistettava. Ikuinen kysymys on myös nimellispalkkojen yleisen korotuksen vaikutus kulutuksen reaalikasvuun.

Uskotko edelleen tieteen arvovapauteen?

En usko. Muistan vuoden 1968, jolloin vielä uskottiin Talousneuvostoon suhteellisen paljon. Talousneuvoston sihteeristössä oli joukko nuoria ekonomisteja, joille kaikille koetin sanoa, että liittykää johonkin puolueeseen, mutta älkää missään nimessä liittykö demareihin. Demareihin tulee nyt väkeä niin paljon, ettei meillä ole puutetta ekonomisteista. On siis äärimmäisen tärkeää, että moniarvoisessa yhteiskunnassa on joka puolella sellaisia ihmisiä, jotka pystyvät selvittämään tavoitteiden ja keinojen yhteyksiä. Silloin ekonomistit toimivat eräänlaisina talouspoliittisen keskustelun luotomiehinä. Vaikka ekonomistit eivät tiedäkään koko totuutta, he voivat paljastaa pahimmat retoriikkaan perustuvat huijausyritykset. Tämä on tietysti melkoista konsensus-ajattelua.

Eikö talousteoria sisällä aika paljon normatiivista ainesta siitä, miten markkinatalous tulisi järjestää?

Tietysti se sisältää paljon normatiivista ainesta. Normatiivista ainesta on joka paikassa jokapäiväisessä elämässä. Niinkin viattomassa asiassa kuin kirjanpidon teoriassa on kannanotto tulonjakoon. *Lenin* puhui *Valtiossa ja valankoumuksessa* siitä, miten jokainen kansalainen osaa kirjanpitoa, ja kirjanpitotaitoiset ovat päteviä päättämään valtakunnan asioista. Mahoiko *Lenin* ymmärtää, kuinka voimakkaasti liikekirjanpidon teoria on sitoutunut omistaja-intressiin. Se pyrkii selvittämään, miten liikevoitto on jaettavissa erilaisiksi omistajan tuloiksi. Kirjanpidon teoriassa ei ole paikkaa sille, mikä osuus liikevaihdosta olisi annettava palkkatyölle.

Taloustilastojen ja ennen kaikkea SNA:n kehittäminen loi aikoinaan ajatuksellisia ja käytännöllisiä edellytyksiä keynesiläiselle interventiolle. Kysyntäeriin perustuva SNA luo

empiirisen paradigman täystyöllisyyspolitiikalle. Siitä puuttuu yksi nykymaailmalle ominainen ilmiö: pääomavoitoille ja -tappioille ei siinä ole tilaa. Kukaan SNA-spesialisti ei voi kertoa, miten *Kourin* ja *Tuunasen* tulot, pääomavoitot ja -tappiot, tulisi tilastoida. Ne heiluttavat kuitenkin kokonaiskysyntää.

Pääomavoittoja ei ole mikroteoriassakaan olemassa. Jos ollaan aina tasapainossa, ei valitse erimielisyyttä oikeista hinnoista. Mutta mennään taas ajassa taaksepäin. Puhuit arvovapausopin yhteydessä yleisemmistä yhteiskuntatieteellisistä esikuvistasi, mutta entä disiplinaariset sisäiset vaikuttajasi: keitä taloustieteilijöitä luit opiskeluaikanasi? Oliko esikuvia virallisissa tutkintovaatimuksissa vai pitikö hyvät opit haakea ulkopuolelta?

Myrdalin teoksesta *Vetenskap och politik i Nationalekonomin* oli jo puhetta, sitä ei ollut virallisena kurssikirjana.

Yhteiskunnallisessa Korkeakoulussa professoereinani olivat *V. J. Sukselainen* ja *Lauri O. af Heurlin*. Sukselaisen kanssa olimme kaikista poliittisista erimielisyyksistämme huolimatta erittäin hyviä kavereita. Olen aina kunnioittanut Sukselaisen vapaamielisyyttä ja suvaitsevaisuutta. Hän oli lähinnä institutionalisti eikä osannut ohjata opintoja vanhan esi-keynesiläisen tradition ulkopuolelle. Oikeastaan sain laatia hänelle itse laudatur-vaatimukseni, jotka hän hyväksyi. Niihin sisältyi *Johan Åkermania*, joka oli institutionaalinen suhdanneteoreetikko *Lundista*, *Keynesin Yleinen teoria* sekä *Lawrence R. Kleinin The Keynesian Revolution* muiden ohella. Kun *Hörskä (af Heurlin)* tuli Yhteiskunnalliseen Korkeakouluun, tein lisen-siaattityöni hänelle. Hän oli uusklassisen koulukunnan ensimmäinen edustaja Suomessa. Hän ei ollut löysän analyttisen ajattelun suhteen vapaamielinen. Häneltä opin paljon kurinalaisessa analyttisessä ajattelussa, vaikka ei hän suoranaisesti suhtautunut kielteisesti kantaaottavaan pamflettikirjallisuuteenkaan. Opin opettajiltani disiplinaitua ajattelua, mutta myös vapaasti ajelehtivaa elektistä tiedonhakua.

Luettiko Heurlin esimerkiksi Casselia, Wicksellä, Hicksiä, Marshallia?

Hörskä oli ennen kaikkea marshallilainen ja hicksiläinen. Opiskeluajan pääsin *Wickselliä* lukematta. Tottakai hän oli oppihistoriassa mukana, mutta en opiskeluaikana lukenut Wicksellin ainuttakaan kirjaa. *Casselista* en päässyt eroon.

Mikä nyt »ex post» tuntuu tärkeältä? Mistä viisastuit?

Minulle on tärkein ekonomisti *Jan Tinbergen*. Sain jo 1950-luvulla ahaa-elämyksen: tätä on talouspolitiikan teoria. Ensimmäinen lukemani Tinbergenin kirja oli *Econometrics*. *Klaus Wariksen* ennakkoluulottomuudesta todistaa se, että puhuessani hänelle Tinbergenin tuotannosta 1956, hän antoi minulle Suomen Pankin matka-avustuksen, jotta pääsisin Hollantiin tutkimaan investointifunktiota.

Tapasin Central Planbureauissa *de Wolfin* ja Rotterdamin yliopistossa Tinbergenin, *Koyckin* ja *Thielin*. Thiel oli silloin vastavalmistunut ja hyvin snobi. Tinbergen oli ihmisenä äärimmäisen miellyttävä. Hän on itse sosialisti ja keskustelin hänen kanssaan myös ideologiasta. Tinbergen oli omaksunut sen käsityksen, että poliittisessa elämässä voitaisiin kehittää suhteellisen hyvin operationalisoitavissa olevia hyvinvointi-indeksejä, joiden paremmuudesta voitaisiin rationaalisesti keskustella. Uskoin tähän vakavasti. Minusta tuntui, että esimerkiksi optimaalisen sentralisaation ja desentralisaation pulma olisi keskustelulla ratkaistavissa.

Olen lukenut vanhoja juttujasi 1950- ja 1960-luvuilta aikakauskirjasta. Olit hyvin perillä siitä, mistä talousteoriassa silloin keskusteltiin, mutta et kuitenkaan päätenyt akateemiselle uralle etkä tehnyt väitöskirjaa. Petyitkö talousteoriaan vai oliko sinulla niin paljon talouspoliittisia intressejä, että ne veivät mukanaan?

Minulla oli vakava aikomus tehdä väitöskirja. Olin kiinnostunut epätasapainon teoriasta ja nimenomaan pääomavoittojen ja tappioitten kuvauksen mahdollisuudesta. Sen parissa tein työtä. Mutta sitten syntyi tilanne, jolloin Suomen Pankin Taloustieteellisestä Tutkimuslaitoksesta ilmoitettiin, että minulla on 3 kuukautta aikaa miettiä uutta työpaikkaa, koska olin

poliittisesti aktiivinen. Se on päätös, josta tuskin löytyy dokumenttia mistään. *Heikki Valvanne* sen ilmoitti vuonna 1959. Siirryin silloin Valtionrautateiden liiketaloudellisen tutkimuselimen päälliköksi. Sinne haettiin teknokraattia. Itse asiassa se liiketaloudellinen tutkimus, mitä sinne haluttiin oli liikenteen lineaarista ohjelmointia.

Minun oli pakko lähteä Suomen Pankista. Olin voinut yrittää jollekulle muullekin työnantajalle, mutta VR oli kohtuullisen hyvä paikka. Silloin oli löydetty lineaarinen ohjelmointi logistisena tekniikkana, jonka avulla ratkottiin liikenneongelmia. Ratkaisimme vaunujen optimaalisen kuljetusmallin, jossa ongelmana oli se, että vientisatamat ja tuontisatamat olivat erillään: Turku ja Helsinki tuontisatamia ja vientisatamat Kotkassa, Haminassa ja Porissa. On rationaalista yrittää löytää ohjelmoimalla optimaalinen kuljetusreitti. Se on arvovapaa ongelma. Ei siellä silti väitöskirjaa voinut tehdä. VR:llä oli tarmokas pääjohtaja *Erkki Aalto*, joka piti puheita lähes joka viikonloppu ja oli sitä mieltä, että Liiketaloudellisen tutkimuselimen johtaja voi kirjoittaa hänelle niihin luonnokset.

Sieltä siirryin Säästöpankkiliittoon osastopäälliköksi. Säästöpankkiliitto oli miellyttävä työpaikka, mutta olin vailla alkeellisimpiäkin tutkimusapulaisia. Sitten *Erik Törnqvist* hokutteli minut valtiovarainministeriön kansantalousosastolle. Se on niitä harvoja työpaikkoja, johon minua on pyydetty tulemaan. Maalaisliiton valtakaudella ei siellä ollut kovin järkevää lähteä kertomaan, että minä olen innokas demari, joka odottaa hallituksen kaatumista. Siellä jouduin ajattelemaan arvokysymyksiä, koska kirjoitin perusteluja talouspolitiikalle, joka mielestäni oli varsin vähän toivottavaa. Pulmana oli resurssien ohjaus maatalouden kaltaisiin elinkeinoihin, joissa tuottavuuden kasvu oli vähäinen ja jotka estivät rakennemuutoksen toteutumista.

Oliko poliittisuutesi alunperin itsestään selvää? Perusvalintasi oli erilainen kuin esimerkiksi Pentti Viidalla, joka liittyi sosialidemokraattiseen puolueeseen vasta sen jälkeen, kun hän oli väitellyt tohtoriksi.

Olen liittynyt puolueeseen 1949. Perheeni oli perusideologialtaan vasemmistoliberaalinen. Isäni oli Viipurin kaupunginvaltuuston ja rahatoimikamarin (kaupunginhallituksen) nuor-suomalainen jäsen autonomian aikana, mutta poltti näppinsä kansalaissodan aikana harrastettuaan yksityistä sovinnonhieron- ta valkoisten ja punaisten välillä vuonna 1918. Meille tuli porvarilehtien lisäksi aina kotiin sosialidemokraattien *Kansan Työ*. Pelasin jääpalloa TUL:laisten kanssa. En kuulunut mihinkään sos. dem. nuorijärjestöön, vaan liityin puolueeseen vasta 1940—50-lukujen vaihteessa. Sosialismi kasvoi minulle luontevana asiana, se ei ole kodin perintöä.

Millaisia ei-ekonomistisia vaikutteita sait yhteiskunnalliseen ajatteluusi?

Ainakin tällainen suorasukaisen »arwidssonimainen» ajatus: porvariksi en voi tulla, olihan porvarillinen Suomi mielestäni huono yhteiskunta 1930-luvulla; stalinilaiseen kommunismiin en halunnut mennä — joten olin demari. Puolueeseen liittyminen tapahtui tavattoman yksinkertaisella tavalla. Liityin akateemiseen sos. dem. yhdistykseen ja ensimmäinen työpaikkani oli vuosina 1951—52 Haminan työväenopiston johtajana. Siellä liityin Haminan paikalliseen osastoon. Se oli kiinnostava kokemus. Haminassa ei ole voimakasta teollisuutta. Yhdistys oli voittopuolisesti satamamiesten osasto.

Puhuit siitä, miten ei ollut viisasta olla liian poliittinen henkilö, ja jouduit perustelevaan väärää politiikkaa. Vanhoissa jutuissasi teet kuitenkin selvästi menetelmäkritikon vaikutelman etkä yleensä ota kantaa talouspolitiikan substanssikysymyksiin. Mitä ajattelit 1950-luvun lopun lamapolitiikasta?

Taisin ajatella, että käytän SPD:n eduskuntaryhmää paremman politiikan puhetorvena. Meillä oli aika naivi ajatus yhteiskunnallisesta työnjaosta: on erityinen varsinaisten poliitikkojen ryhmä, ja poliitikkojen päätehtävä on toimia eduskunnassa ja kunnallispolitiikassa. Muut olivat puolueen rivijäseniä, jotka tekevät mitä hyvänsä työtä. Rivijäsenten tehtävänä on keskustelulla vaikuttaa näihin ammattipoliitik-

koihin. Uskoin, ettei ammattipoliitikoilla ole omia ajatuksia. Heidän tuli toteuttaa sitä kollektiivista tahtoa, jota he olivat tosin itse olleet synnyttämässä, mutta joka syntyy osastoissa vapaan keskustelun pohjalta.

Millaisia sisällöllisiä pyrkimyksiä teillä oli talouspolitiikassa?

Ennen kaikkea vastustimme *Fieandtin* pulapolitiikkaa. Fieandt ei suostunut tajuamaan sitä, ettei valtionalouden vuotuinen tasapaino ole järkevä tavoite. Valtio oli niin auki, ettei se aika ajoin pystynyt maksamaan esimerkiksi lapsilisiä! Oli naurettavaa ja turhaa, ettei valtio vastannut sitoumuksistaan. Fieandt taas ajatteli, että tilanne on herkullinen: täten poliitikot oppivat, että suu on pantava säkkiä myöten.

Kovin laajaa poliittista keskustelua ei kuitenkaan herännyt?

Kyllä keskustelun aiheita nimimerkki *Kärjekkään*¹ jutuissa oli. Minä tarjouduin moneenkin puolueyhdistykseen puhujaksi, mutten keltäkö paljon minnekään. Kiinnostusta oli, mutta keskustelun väylän löytäminen oli vaikeata.

Oliko o-ryhmä niinkin yhtenäinen, että »o-ryhmäläinen» kanta saattoi olla olemassa?

Se oli erinomaisen suvaitsevainen porukka, jota voisi luonnehtia poliittiselta yleiskuvultaan vasemmistoliberaaliksi. Ei siinä muita demareita ollut kuin Viidan Pentti ja minä — ja tietysti *Mauno Koivisto*.

Muotoiliko ryhmä yhteisiä talouspoliittisia kantoja vai oliko kysymys enemmän tieteen ja sen menetelmien uudistamisesta?

Kyllä se enemmän oli jälkimmäistä, vaikka keskustelimme paljon talouspolitiikan päämääristä ja keinoista. Minä olin ehkä sinisilmäisin ja uskoin, että keskustelun avulla ja tieteellisiin menetelmiin voidaan saada aikaan arvoja ja päämääriä koskevia tavoitefunktioiden »indek-

¹ Nimimerkki *Kärjekäs* oli Suomen Sosiaalidemokraattiin kirjoittava kollektiivinimimerkki, jota käyttivät muun muassa *Mauno Koivisto* (70 % palstatilasta), *Pentti Viita* ja *Jussi Linnamo*.

sejä» ja maksimoida ne talouspolitiikan keinoin, rajaehdoin.

Fieandtin hallitushan on ainoita, joka on kaatunut välikysymykseen eduskunnassa, mutta se ei tainnut olla teidän ansiotanne!

Se kaatui rukiin kaksihintajärjestelmään, joka sellaisenaan ei ollut lainkaan tärkeä kysymys. Fieandtin hallituksen aika 1957—58 oli minun kannaltani mielenkiintoista. Suomen Pankin taloustieteellisen tutkimuslaitoksen johtaja *Heikki Valvanne* tuli pääministerin ensimmäiseksi sihteeriksi, jolloin minusta tuli Suomen Pankin tutkimuslaitoksen eräänlainen tutkimusohjaaja. Silloin jouduin paljon tekemisiin Klaus Wariksen kanssa; hän oli nimittäin Suomen Pankin johtokunnan virkaa tekevä puheenjohtaja. Meitä oli siis Suomen Pankissa kaksi virkaa tekevää, jotka ajattelimme eräissä asioissa samalla tavalla. Kumpikin tunsikin Keynesin ja suhdannepolitiikan keinot. Suomen Pankin ilmapiiri muuttui tieteellisesti modernimmaksi, »amerikkalaiseksi», suhdanneanalyttisemmäksi. Fieandtin sijaan ajoi hallituksessa lähinnä 1920- ja 30-lukujen kovaa kameralistista politiikkaa. Minulle tämä aika oli positiivinen kokemus. Poliittisesti ajattelin hyvin selkiintymättömästi. Pyrin välttämään pikkuparannuksia ja tähtäämään teollisuuden perustuvaan rakennemuutokseen. Sitä taas ei olisi mikään puolipoliittinen virkamieshallitus saanut aikaan. Siitä oli päästävä irti. Oli löydettävä poliittinen hallitus, joka ottaisi ohjelmakseen taloudellisen kasvun rakennemuutoksen avulla. Henkilökohtaisesti viihdyin Suomen Pankissa ja urani tuntui olevan nousussa.

Lähdit kuitenkin Yhdistyneisiin Kansakuntiin.

En suoraan Suomen Pankista. Olin perustamassa UNCTAD I:n jälkeen tutkimuslaitosta, jonka nimi oli *Center for Economic Programming, Planning and Policy*. Sen johtajaksi oli alunperin ajateltu *Sidney Belliä*. Häneen olin tutustunut hänen käydessään Suomessa. *Sidney* oli tunnettu englantilainen sosialistiajattelija, joskin vain kakkosluokan ekonomisti. Keskuksesta oli jaostopäällikön toimi haettavana; minulla oli tutkimuslaitoskokemusta ja olin ollut

talousneuvoston pääsihteerinä. Sain toimen.

Laitoksen ensimmäisenä johtajana oli *Jacob L. Mosak*, joka oli 1950-luvulla maksutaseteoreetikkona kohtalaisen kova nimi. Minun YK:ssa ollessani oli muotia *trade gapin* laskeminen: kuviteltiin, että kun viennin ja tuonnin suhde kehittyi kehitysmaissa vähäisen kotimaisen säästämisen takia huonoon suuntaan, niin investoinnit hoidetaan niissä massiivisen kehitysavun keinoin. Tarkoituksena oli laskea kuinka suuri rahoituskuilu eli *trade gap* oli täytettävä, jotta kehitysmaat pääsisivät itse itsensä ylläpitävään kasvuun. Minulle tämä tehtävä sopi hyvin.

Talousneuvostoa varten oli juuri kehitelty jonkinlainen viiden yhtälön ja identiteetin sisältävä malli. Minusta oli suurenmoista päästä soveltamaan mallilaskentoja koko maailman maat sisältävään malliin. YK:ssa tehtäväni oli laatia malli niille noin 110 maalle, joista kansantulotilastoa oli olemassa.

Juhlin jonkin aikaa viisi yhtälöä sisältävän mallin kanssa. Käytettävissä oli ITT:n tietokone. Minulle kerrottiin, että budjetti riitti vaikka 30 000 yhtälön simultaanimallin ratkaisemiseen. Numeroa tuli valtavasti ja vertailevaa parametritietoa kertyi! Huomasin sittemmin, ettei tämä ehkä ihan niin hieno juttu olekaan, kun rupesin selvittämään eri maiden kansantulotilastojen validiteettiä. Perun tiedot tulivat aina ensimmäisenä, ja kyllä sen tiedon laatu oli vähän sitä sun tätä. Se oli kumminkin kivaa aikaa, vaikkakin erityisemmin New Yorkissa viihtyntytkään. Palasin sieltä oleellisesti vasemmistolaisempaan kuin sinne mennessäni.

Olitko mukana tilastojen tai SNA:n kehittämistyössä?

Se oli eri homma. Olin ollut ensimmäisenä Suomen edustajana *ECE:n Senior Economic Advisers* -kokouksessa, jossa SNA:n kehittämisestä puhuttiin. Itse SNA:n käytännöllinen kehittäminen oli YK:n tilasto-osaston tehtävänä. Minun jaostoni laski *trade gapia*. Jaostostani kehittyi aikoinaan UNCTADin tutkimusosasto. Tutustuin kansantulotilastojen kehittäjiin, mutta minä pyrin kehittämään ekonometrista mallia. Viitemallissa oli kulutusfunktio, akseleraatioperiaatteeseen perustuva investointi-

funktio, tuontifunktio, eksogeeniseen kysyntään perustuva vientifunktio sekä valtiontalouden alijäämä, joka ratkaistiin trendinomaisen julkisen varainkäytön ja verotusfunktion avulla. *Hollis Chenery* johti siihen aikaan Yhdysvaltain virallisen bilateraaliavun toimistoa ja keskustelin mallistamme paljon hänen kanssaan. Yhdysvaltain hallitus käytti suunnilleen samanaista yhtälöjärjestelmää.

Mosak oli jonkin verran ulkona näistä hommista. Olin kuvitellut, että YK:ssa olisi monikulttuurisissa miljöössä tilaisuus keskustella arvokysymyksistä taloustieteessä. *Mosak* oli Ukrainan juutalaisemigrantin lapsi. Hän suhtautui vihamielisesti kaikkeen sosialismiin. *Sidney Bell* ei ollut siellä. Sosialistimaiden virkailijat olivat pääasiallisesti tiukan marxilais-leninismien kannattajia. Heidän ammattitaitonsa oli huono, eivätkä heitä kiinnostaneet tekniset kysymykset eivätkä vertailevat keskustelut talousjärjestelmistä.

Tehtäväsihän kuulostavat kuitenkin juuri sellaisilta, joista 1960-luvun talouspolitiikkaoptimisti tuolloin innostui.

Nimenomaan innostavalta se tuntui, mutta pian rupesin ihmettelemään ja aprikoimaan, mikä tämä *trade gap* oikein on, kuka sen täyttää ja millaisin operatiivisin keinoin. Suomen kannalta ihmettelin, täytämmekö me ehkä Cap Verden saarten vai Nepalin gapiin.

Taisit kirjoittaa sellaisesta bilateraalisesta avusta, jossa kaikille kohdennetaan jotain².

Se oli ihan vallitseva ajattelutapa YK:ssa. Siellä ajateltiin silloin, että ranskalaiset hoitavat frankofiiliset maat ja anglosaksit hoitavat anglofiiliset maat. Kun Espanja ei yksin voinut hoitaa Latinalaista Amerikkaa, se jaettiin muille kohtuullisen konsensuksen vallitessa.

Olin New Yorkissa vuosina 1964—1966. Olin jatkuvassa kirjeenvaihdossa Suomeen mm. *Mauno Koiviston* kanssa. Hän kävi New Yorkissa vuoden 1966 vaalivoiton jälkeen. Hän oli Suomen edustajana Kansainvälisen Säästö-

pankkiliiton kokouksessa ja asui säästäväisenä kaverina meillä. Siinä yhteydessä me keskustelimme yhden yön Suomen tilanteesta, koska oli selvää, että hänestä tulee valtiovarainministeri. Minä tarjouduin reippaasti neuvonantajaksi! Minulla olisi ollut vielä sopimusaikaa vähän jäljellä, mutta Suomen hallitus kutsui minut komeasti kotiin valtiovarainministerin *adviseriksi*. Palasin kansantalousosastolle.

Seurasit ilmeisesti myös sosialistimaiden taloustilannetta — ainakin kirjoitit aikakauskirjaan muutamia kirja-arvosteluja.

Minua pidettiin siihen aikaan täysin aiheettomasti jonkinlaisena reaalisosialististen talouksien tuntijana, koska olin *Timo Helelän* kanssa kirjoittanut 50-luvulla Liiketaloudelliseen aikakauskirjaan selostuksen SEVistä. Suomessa ei silloin kukaan vielä tiennyt siitä mitään. Yritin seurata silloin Itä-Euroopan keskustelua. Luen venäjää huonosti ja ymmärtämiseen meni vielä kauemminkin, koska asiaa joutui aina hakemaan marxilais-leniniläisen sanoman takaa.

1960-luvun lopulla, vuoden 1967 devalvaation yhteydessä käytiin jonkinlaista talouspoliittista väittelyä, jossa Pentti Viita ja sinä olitte mukana. Mitä siinä oikein tapahtui?

Se oli syksyllä 1967. Puolueellinen kuvaukseni asiasta on seuraava: *Pentti Viita* ajoi sellaista politiikkaa, että pelkällä rahapolitiikan keventämisellä voitaisiin aikaansaada huomattava kasvu, jos samanaikaisesti lisättäisiin ulkomaankaupan säätelyä. Itse pidin valuuttakurssimuutosta ja tavarakaupan säännöstelyn purkamista annettuina tosiasioina. Minä tosin en ollut devalvaatiossa millään lailla mukana, koska olin silloin Peruspankin toimitusjohtajana eikä Suomen Pankista ja valtiovarainministeriöstä minulle tietenkään sitä asiaa kerrottu. Ajattelin, että tässä yritetään nyt lähteä hoitamaan ongelmia nimenomaan valuuttakurssipolitiikalla ja sitä seuraavalla rakennepolitiikalla. Koetin kyllä puolustaa tätä linjaa.

Kirjoitit vähän myöhemmin aikakauskirjaan kiinnostavan artikkelin »Vakauttamispolitiikas-

² Jussi Linnamo: »Yhdistyneiden kansakuntien mahdollisuudet talouspolitiikan muotoilijana», *Kansantaloudellinen aikakauskirja* 1967: 1.

ta tasapainoisen kasvun politiikkaan»³, jossa oli aiempiin juttuihisi verrattuna paljon talouspoliittista substanssia. Analysoit siinä erityisesti tulopoliittisen neuvottelumekanismien puutetta. 1970- ja 1980-luvulla tulopoliittikka sitten juurtuikin talouspolitiikan esityslistalle. Seurasitko tätä tyytyväisenä?

Jutussa oli kohtuuttomasti »valistusoptimismia». Uskoin vahvasti hyvinvointi-indekseihin, joihin voidaan neuvottelumekanismien avulla päätyä. Minulla oli uskoa siihen, että pääoman ja työn tulojaosta voidaan sopia kohtalaisen helposti. Eipä silti, ensimmäisessä neuvottelussa, johon osallistuin suunnitteluministerin ominaisuudessa 1968, oli työnantajapuolen edustajana Päiviö Hetemäki. Hän oli henkilö, joka saattoi monet työväenliikkeessä mukana olleet ihmiset hämmennyksen valtaan. Hän oli miellyttävä seuramies, mutta samalla raudanluja neuvottelija.

Kuvittelit, että kun on hyvää tarkoittavia ihmisiä pöydän ääressä, niin tulojaosta päästään sopimukseen ja voidaan harjoittaa rationaalista talouspolitiikkaa.

Nimenomaan, minulla oli liian optimistinen käsitys maailmasta. Olin lukenut peliteoriaa, mutta en uskonut, että ihmiset todella pelaavat tositalanteessa vangin dilemman epäkooperatiivista ratkaisua.

Mutta 1970-luvullahan kumpikin osapuoli sai vähän kantapään kautta oppia, että yhteistyö voisi kannattaakin. Teollisuuden kannattavuus heikkeni 1970-luvun alussa ja ay-liike sai maistaa työttömyyttä.

Silloin tuli selvästi esille, että ei-kooperatiivisella pelillä saattaa olla ikäviä seurauksia. Mutta työväenliikkeen poliittinen peruskysymys onkin: pelataanko yhteen hiileen puhalttaen vai harrastetaanko luokkataistelua.

Mennään eteenpäin talouspolitiikan tapah- tumissa. Toimit ulkomaankauppaministerinä vuosien 1971—1973 aikana.

Se oli poliittisesti kiinnostava aika. Väittäisin, että EEC-ratkaisussa demareilla oli harvi-

naisen pitävä kurkkuote koko suomalaisessa yhteiskunnassa. Porvarit eivät uskaltaneet ottaa valtaa ja me olisimme voineet prässätä enemmänkin suojalakeja ja muutenkin lisätä yhteiskunnallista solidaarisuutta. *Mauno Koivisto* tosin varoitti vetämästä jouta liian tiukalle. Historiaa on tietysti mahdotonta kirjoittaa jossittelulle, mutta käsitykseni on se, että se oli etsikkoaika, jolloin olisi voinut saada eräitä irreversiibeileitä yhteiskunnallisia ratkaisuja aikaan. Porvarit olivat vuosina 1971—73 peloissaan vuosien 1945—46 malliin. Mutta etsikkoaikaa ei käytetty. Jälkikäteen on vaikea sanoa, mitkä päätökset itse asiassa lisäsivät yhteiskuntarauhaa.

Mitä on mielessäsi, kun puhut irreversiibeileistä ratkaisuista?

Minusta tärkein ratkaisu, joka silloin olisi voitu tehdä, olisi ollut työeläkejärjestelmän sosialisointi. Suomen pääomamarkkinat olisivat silloin ehkä nyt toisenlaiset. Jos se olisi onnistunut, eläkevakuutus ei olisi jäänyt yksityisten yhtiöiden ja säätiöiden varaan, takaisinlainausjärjestelmin. Muitakin etenemisteitä olisi ollut. Porvarien kovasti haluaman vapaakauppasopimuksen kohtalo oli kesällä 1972 usein vaakalaudalla. Kesäkuun 12. ja 18. päivien väliin, jolloin *Paasion II* hallitus pyysi eron, mahtuu paljon draamatiikkaa, josta selko tulee vasta vuosisadan vaihteessa. Luulen kuitenkin, että puhelinsoitto Brysseliin 17.—18. päivien välisenä yönä auttoi Suomea paljon. Käskin silloin pääneuvottelija *Pentti Usivirran* parafoida sopimustekstin, vaikka olin juuri saanut tietää *Kekkosen* kannasta. Parafointi säästi Suomelta sopimuksen uudelleen neuvottelun vaiivat, joista Norja ei päässyt. Sopimus säilyi tuoreena aina seuraavaan vuoteen saakka »jääkaapissa».

Puhut kurkkuotteesta ja etsikkoajasta. Tässä mielessä Zavidovo-vuodolla saattoi olla suurikin yhteiskunnallinen merkitys, ohi sen oikeudellisen puolen. Sinä jätit hallituksen ja vasemmistolainen Antero Jyränki joutui pois kansliapäällikön tehtävistä — hänellähän oli jonkinlainen ote »radikaalin kauden» Kekkosen.

³ *Kansantaloudellinen aikakauskirja* 1969: 3.

Miksei. *Jermu Laine* seurasi minua ministerinä ja Jermu osasi asiat teknisesti, mutta hän ei ollut kiinnostunut sisäpoliittisesta puolesta. Uutena miehenä hänen oli pakko ruveta opis-kelemaan hallintoa nopeasti. *Sorsan* hallitus meni ehkä piirun oikealle. Ei meillä Jermun kanssa ollut normaalioloissa ideologisia erimielisyyksiä, mutta Jermu joutui paneutumaan tekniseen puoleen eikä jaksanut ajaa ideologisia tavoitteita.

Kun tehtiin 1970-luvun puolivälin keskeisiä talouspoliittisia ratkaisuja, olitkin jo Pankkitarkastusvirastossa. Oliko sinulla enää roolia talouspoliittisessa keskustelussa? Mitä ajattelit vuoden 1975 jälkeen harjoitetusta talouspolitiikasta?

Vuoden 1974 jälkeen olen ollut puhdas teknokraatti. Pankkitarkastusvirastohan on nimenomaan etabloidun yhteiskunnan tukipilari. Se pitää huolta siitä, ettei kenellekään pikkuporvarille käy hullusti ainakaan siksi, että talletukset menetettäisiin. Ei siinä virassa voi kuvitella lähtevänsä luokkataistelun tähdeksi.

Olin *Paul Paavelan* kanssa yhteydessä vuosina 1975—76. Mehän olimme vanhoja kavereita jo niiltä ajoilta kun Paavela oli Helsingin Työväen Säästöpankin lakimies. Yritin pari kertaa päästä hänen kanssaan vakavammin keskusteluun talouspolitiikasta, mutta hän ei ollut halukas siihen. Pääsin hänen puheilleen, mutta keskustelusta selvästi kuului läpi, ettei minua siellä tarvittu.

o-ryhmän ja Kärjekkään porukka oli tässä vaiheessa hajallaan. *Jouko Paunio* esiintyi talouspolitiikan kriitikkona ja myös hänen oppilaansa, *Sixten Korkman* ja muut. Joukon *Monetary Workshop* oli merkittävä laitos. Siellä syntyi paljon sellaista teknistä ymmärrystä, jolla oli myös talouspoliittista kantavuutta. Väitän, että se on ollut Suomen tärkein taloudellinen koulukunta.

Mutta minun oma viiteryhmäni oli jo hajallaan. Minulla on jatkuvasti lapsellinen usko, että vaikuttaminen pitäisi hoitaa poliittisten kanavien kautta eikä epäsuorasti asiantuntija-tehtävissä. Poliittista vaikuttamiskanavaa ei minulle enää löytynyt. Siirryin pidemmälle teknokraattiselle puolelle. *Ekonomistille* on aika

kova kohtalo, kun jotkut lakimiehet väittävät, että minä olen pankkilain parhaiten tunteva *juristi*. Se on vasemmistolaiselle ekonomistille vastenmielinen väite, koska pankkilaitos pitää yhteiskuntaa pystyssä.

1980-luvulla olet hyvältä paikalta seurannut rahoitusmarkkinoiden liberalisointia. Onko tämä kehitys ollut vääjäämätöntä ja vaihtoehdotonta?

Liberalisointi ei ole luonnon lakina syntynyt. Sen ongelmat liittyvät Suomen Pankin asemaan. Se on hallitusmuodossa määrätty. Siksi sitä ei ole helppo muuttaa. Pankkivaltuusmiesten ja johtokunnan valta on jaettu siten, että erikseen luetellaan ne asiat, jotka kuuluvat pankkivaltuusmiehille. Kaikki muut kuuluvat johtokunnalle. Tästä syystä valuuttasäännöstelyn purkaminen kuuluu vain johtokunnalle.

Kun kauppapolitiikassa poistetaan tulleja tai tehdään vapaakauppasopimuksia, saa eduskunta niistä päättää ja ne ovatkin isoja poliittisia kysymyksiä. Näin ei käynyt valuuttasäännöstelyn kohdalla, joka on toki tullipolitiikan vertainen asia. Vallanjaossa on sekoitettu kaksi eri asiaa. Johtokunnan pitää voida harjoittaa päivittäistä operatiivista toimintaa. Se ei itse saa kuitenkaan päättää toimivaltansa rajoista. Poliitikot eivät voi sekaantua hienosäätöön päivittäin, mutta politiikan suunnasta heidän on saatava päättää. Valuuttasäännöstelyn purkaminen oli selvästi poliittinen teko. Sitä ei olisi saanut toteuttaa salaa ilman keskustelua.

On sietämätön tilanne, kun hallitusta haukutaan ikävistä seurauksista, jotka johtuvat juuri liberalisoinnista. Vastuu on sen omista teoista eikä muiden teoista.

Liberalisointi on ollut Suomen Pankin tietoinen linja.

Se on Suomen Pankin tietoinen linja. En tiedä, miten valtiovarainministeriön suostumus asiaan on hankittu. Suomen Pankki on ollut päätöksen tekijä ja myös dominoiva valmistelijä. Toisaalta on omituista, että meillä on poliittinen instituutio, keskuspankki, joka tahallaan antaa vaikutusmahdollisuudet käsistään. Tämä ei ole vain minun sosialistinen kantani. *Pertti Kukkonen*, joka vaikuttaa keskustapuol-

lueen ajatteluun, on myös asiaa ihmetelty.

Oletko sinä arvostellut tästä keskuspankkia julkisesti?

En. Minä olin vuonna 1979 Suomen Pankin ehdokkaana johtokunnan jäseneksi, mutta *Kullberg* meni ohi presidentin esittelyssä. Olen systemaattisesti Kansantaloudellisen aikakauskirjan pääkirjoitukseen saakka ollut arvostelematta Suomen Pankkia, jottei kukaan puhuisi keustusta ja happamista pihlajanmarjoista.

Onko Suomen Pankki aina tehnyt politiikkaa ilman poliittista vastuuta?

Ei aina, kyllä tilanne on vaihdellut. *Sakari Tuomioja* ei tehnyt politiikkaa ilman vastuuta.

Puheesi keskuspankin teknisestä ja poliittisesta hoidosta tuo mieleen Matti Lepon kritiikin. Lepolla oli samansuuntaisia ajatuksia. Mitä ajattelit Leposta?

Leppo inhosi kvantiteettiteoriaa yli kaiken; en tiedä mistä se johtui. Minusta kvantiteetti-teoria oli jo 1950-luvulle tultaessa vainaja, eikä sen ruumista enää kannattanut potkia. Leppo vainusi sitä joka paikassa. Jos jossain mallissa esiintyi rahamäärä terminä, niin Lepolla oli karvat pystyssä. Jos taas joku on Suomen Pankissa töissä, niin on vaikea tehdä työnantajan kannalta mielekästä mallia, jossa ei esiinny muuttujaa *M* eli *Money*. Vainutessaan kvantiteettiteoriaa Leppo ehdotti esimerkiksi Valvanteen väitöskirjan hylkäämistä siksi, että siinä oli mukana *M. Meistä*, Suomen Pankin väestä, hylkäämisessä olisi tehty huutava vääryys. Erimielisyyden pohja oli lapsellinen. Väitöskirjajupakan mentyä ohi meidän olisi tässä asiassa pitänyt liittoutua Lepon kanssa. Lepon mielestä muutoin 1960-luvulla olisi pitänyt elää keynesiläisessä tuloteoriassa, mutta en koskaan ymmärtänyt, mitä se täsmälleen oli.

Lepon tuloteoria jäi varsin epämääräiseksi. Mutta Leppo paikansi oikein keskuspankin poliittisen vastuun puutteen.

Hän paikansi sen ihan oikein. On sanottava, että ekonomistikunta on surkean vähän pitänyt yllä keskustelua vallasta ja vastuusta. 1920-luvulla *Nevanlinna* ja *Korpisaari* keskustelivat

paljon Suomen Pankin asemasta ja kokoomuslaisella Nevanlinnalla oli jänniäkin ideoita. Sen jälkeen on ollut vain Leppo ja *Ahti Karjalaisen* väitöskirja keskuspankin ja valtiiovallan suhteista. Tämän jälkeen keskustelu on sammunut ihan täydellisesti. Olen edellä mainitsemani henkilökohtaisen ongelman takia jättänyt sen keskustelun sikseen.

Oletko sitä mieltä, että talouspolitiikan työ- ja valtasuhteissa olisi edelleen korjaamisen varaa?

Vetoan sellaiseen porvarilliseen auktoriteettiin kuin *Karl Popperiin*. Popper on kirjoittanut, että demokraattisen järjestelmän tunto-merkkinä on se, että huonoista päättäjistä päästään eroon verettömällä tavalla. Se on avoimen yhteiskunnan varmin tuntomerkki. Meillä on hallitusmuodossa selvästi osoitettu, miten kurjasta pääministeristä päästään eroon. On asia erikseen, tapahtuuko niin käytännössä enemmistöhallituksille. *Fieandin* hallitus on viimeinen, joka on kaatunut epäluottamuslauseeseen, ja siitä on mennyt yli 30 vuotta. Mutta hallitusmuodossa on sentään ratkaisu. Presidentistä meillä on tavattoman vaikea päästä eroon, mutta häntäkin vastaan on mahdollista nostaa syyte valtiopetoksesta. Mutta Suomen Pankin johtokunnan suhteen ei ole mitään muuta kuin siivoton tapa; tasavallan presidentti erottaa pääjohtajan tai johtajan yleisen edun niin vaatiessa. Pitäisi olla siistimpi poliittinen tapa päästä eroon johtokunnan jäsenestä silloinkin, kun epämääräinen yleinen etu ei sitä vaadi, mutta johtokunnan jäsen on rehellisesti epäonnistunut.

Hallitusmuoto ei selvitä, mitä tapahtuu, jos hallitus on eri mieltä kuin Suomen Pankki. *Kekkonen* sanoi, että tilanteessa, jossa pääministeri nauttii eduskunnan luottamusta ja pääministerin ja Suomen Pankin pääjohtajan napit ovat vastakkain, pääjohtaja häviää aina pitkällä tähtäyksellä. Mitä sen sijaan tapahtuisi, jos hallitus esittäisi tasavallan presidentille pääjohtajan erottamista, mutta presidentti ei näkisi mitään yleistä etua, joka erottamista vaatisi? Ei ole myös millään lailla selvää, millä lailla eduskunta voi erottaa Suomen Pankin johtokunnan jäsenen. Pankkivaltuusmiehet valitaan, toisin

kuin muiden valiokuntien jäsenet, koko vaali-kaudeksi. Jos pankkivaltuusmiehet leipiintyvät Suomen Pankkiin, on mahdollista, että he kannattavat johtokuntaa, vaikka eduskunnan enemmistö ei sitä tekisikään. Eduskunnan enemmistöllä ei ole mitään keinoa päästä eroon niskottelevista pankkivaltuusmiehistä. Enemmistö saisi odottaa seuraavia vaaleja.

Menettelytapa, jolla pankkivaltuusmiesten kertomus eduskunnassa hoidetaan, ei pidä yllä keskuspankin poliittista valvontaa. Kertomus Suomen Pankin hoidosta edelliseltä vuodelta tulee joskus toukokuussa muodolliseen keskusteluun. Keskustelu ei voi enää silloin vaikuttaa mihinkään. Pankkivaltuusmiesten myöntämä vastuuvapaus hyväksytään aina. Vain jos on tapahtunut rikos, voidaan kuvitella, ettei vastuuvapautta myönnetä. Muutoin Suomen Pankin johtokunnalle myönnetään vastuuvapaus. Tämä on valtiosääntöteoreettisesti hyvin heikko rakennelma. Laissa ei ole sanottu, miten näiden korkeiden valtioelinten väliset konfliktit selvitetään. Asiasta on uusi *Puntilan* työryhmän mietintö⁴, mutta se oli kannassaan varovainen eikä puuttunut olennaisiin asioihin. Siitä ei kovin paljon keskustelua syntynytäkään. Yritin vähän lietsoa keskustelua Kansantaloudellisen aikakauskirjan pääkirjoituksessa⁵, mutta sen sanonta oli pumpuliin käärittyä. Joka tapauksessa tämä on ongelma, jota edes lakimiehet eivät ole paljoa selvittäneet *Paavo Kastaria* lukuunottamatta. Kastarin kanta on mielenkiintoinen mutta ankara. Se lähtee ajatuksesta, että koska poliitikot ovat hallituksessa ja Suomen Pankissa on vain ammatti-ihmisiä, niin Suomen Pankki on aina oikeassa.

Minkä näet perimmäisenä syynä poikkeukselliselle keskuspankin asemalle?

Se on historiallisesti vanha asia. Ruotsissa käytiin Oskar-kuninkaitten aikana sama keskustelu. *Oskar I:n* jälkeen Ruotsissa pyrittiin pönkittämään kuningasvaltaa. Monarkistis-byrokraattisella hallituksella oli taloudellisten asetusten antamisen monopoli, kun taas valtio-

päivillä oli budjettioikeus, Riksbanken ja Riksgäldskontoret. Pitämällä keskuspankki valtiopäivien alaisuudessa heikennettiin kuninkaan ja hänen hallituksensa asemaa. Se sopi autonomiseen Suomeen erinomaisesti. Suomessa taas katsottiin itsenäisyyden aikana, että eduskunnan ja hallituksen valtaa tuli kaventaa ja presidentin sekä byrokraattisen Suomen Pankin valtaa lisätä. Jälkimmäiset edustivat järkeä ja jatkuvuutta, kun taas poliittista eduskuntaa ja hallitusta riivasivat intohimot.

Presidentti ja keskuspankki omasivat siis järjen. Tämä ajattelutapa on iskostunut jopa hämmästyttävän suuressa määrin myös vanhaan työväenliikkeeseen.

Se läpäisee suomalaista keskustelua edelleen.

Tuskin kukaan muu yhteiskunnallisessa keskustelussa turvautuu moraaliseen suositukseen yhtä voimakkaasti kuin Suomen Pankin johtokunta. He kertovat *ex cathedra*, mitä ammattiyhdistysliike saa tehdä ja miten hallituksen pitää menoa supistaa. Moralisointi saa hämmästyttävän läpäisyvoiman. Minun on tehnyt mieli arvostella tätä asiaa — nyt minulla on aikaa, eikä yksilöllinen eläke pienene mekastamisesta. Minua harmittaa, etten nuorena opiskellut historiantutkimuksen menetelmiä. Jälkikäteen olen huomannut, että ekonomisti on avuton historiaan pohjautuvassa kritiikissä. Minusta olisi kiinnostavaa selvittää arkistotutkimuksen menetelmin sitä, miksi Suomen Pankin asemasta tuli tällainen kuin se on. Se syntyi ehkä reaktion tsarismia vastaan. Itsenäisyyden alkuaikoina keskusteltiin siitä, pitäisikö keskuspankin olla itsenäisen Suomen hallituksen pankki, mutta niin vain kävi, että Suomen Pankki ja presidentti jäivät edustamaan porvarillista järjen jatkuvuutta, kun taas eduskunnan ja hallituksen valtaa typistettiin.

Eihän keskuspankki välttämättä 1920-luvulla ollut samalla tavalla etualalla?

Silloin sillä oli heikkoja johtajia, erityisesti *Otto Stenroth*, joka oli ennen *Rytiä*. Hän oli vanha mies, joka suri kuusi vuotta sitä, että ruplat menivät kokonaan hukkaan Venäjän valankumouksessa. Ryti tuli keskuspankkipoli-

⁴ Työryhmämietintö 1988: VM 10.

⁵ Jussi Linnamo: Sokea piste. *Kansantaloudellinen aikakauskirja*, pääkirjoitus numerossa 1988: 4.

tiikkaa tekemään. Hän loi perinteet. Kyllä kai- kista 1920-luvun ja 1930-luvun alkupuolen historiallisista asiakirjoista näkee, että Ryti oli vähintään yhden hallituksen veroinen. Hän oli joskus monenkin hallituksen veroinen, ennen kaikkea *Kivimäen* hallituksen, jolla oli heikko parlamentaarinen pohja.

Suomen Pankin johtokuntaan vedettiin sen jälkeen integroivasti poliitikkoja. Kyösti Kal- lio oli johtokunnan jäsen ja Kekkonen tuli hän- nen jälkeensä.

Sinne integroitiin vahvoja poliittisia johta- jia. *Simonen* oli vuoden 1948 jälkeen poten- tiaalinen SDP:n puheenjohtaja, samoin *Penna Tervo* ja nyt tietenkin *Sorsa*.

Suomen Pankki on kuitenkin käyttänyt val- taansa oman valtansa vähentämiseen — ei ehkä suhteessa muihin valtioelimiin, mutta sen omat säätelyinstrumentit ovat nyt katoamassa.

He ovat käyttäytyneet juuri niinkuin porva- rillis-liberaalisen valtioelimen tuleekin käyttäy- tyä. He ovat säilyttäneet valtansa suhteessa muihin valtioelimiin, jotta mikään muu elin ei olisi tullut muodostuneeseen valtatyhjiöön. Tulopolitiikka on ajoittain kuitenkin korostu- nut ja jopa päässyt tunkeutumaan tähän tyh- jiöön. Devalvaatiolla ja revalvaatiolla on perin- teisesti voitu tehokkaasti muuttaa tulosuhteita, tehokkaammin kuin millään palkkasopimuksel- la. Jos valuuttakurssipolitiikka on mahdoton- ta, niin tulopolitiikka nousee asialistalle. Tämä on keskuspankin politiikan kannalta ristiriitais- ta. He eivät pidä tulopolitiikasta, mutta sitä jou- dutaan huutamaan apuun, jotta keskuspankin valuuttapoliittiset tavoitteet voisivat toteutua.

Toinen aika jännä asia on, että pankkival- tuusmiehet ovat nimittäneet johtajat, jotka ovat asiallisesti johtokunnan jäsenten varamiehiä, ja joista aina nousevat virkaatekevät johtajat eli ei-poliittiset johtajat. Luultavasti pankkival- tuusmiesten nimittämisoikeus on ollut miltei kaikissa tapauksissa muodollinen, sillä johto- kunnan esitys on mennyt läpi. *Puntilan* työryh- mä halusi sellaista muutosta, että johtajienkin nimittäminen jäisi johtokunnalle. He olisivat siis tavallisia virkamiehiä, mutta kuitenkin sel- laisia, jotka hyppäävät johtokunnan jäsenen ti-

lalle, jos nämä menevät valtioneuvostoon. Joh- tokunta täydentää itse itseään kuin Kansainvä- lisen olympiakomitea!

Mitä mieltä olet rahoitusmarkkinoiden ra- kennemuutoksesta kokonaisuutena? Ainakin olet varallisuuden arvonnousun aikana pääs- syt keskustelemaan vanhasta teemastasi, pää- omavoitosta, joka näyttää syntyvän tyhjästä.

Liberalisointiin on vaikuttanut moni ulkoa tullut eli eksogeeninen tekijä. Kaikki liberali- sointiin vaikuttaneet valinnat eivät ole olleet eksogeenisten syiden aikaansaamia. Eksogee- nista on epäilemättä se, että ulkomaan maksu- liike on tullut nopeaksi. Jos muualla käytetään siinä elektronista järjestelmää, ei meillä voida turvautua lähetteihin. Teknologinen muutos on tullut ulkoa ja aikaansaanut välttämättömän muutoksen. Teknologisen muutoksen tilille on pantu myös poliittisia muutoksia, jotka eivät ole olleet välttämättömiä.

Kamalinta suomalaisessa keskustelussa on se, että mikä hyvänsä oikeistolainen hölmöys syötetään suomalaisen yhteiskuntaan väittäen, että EY vaati sitä resiprookkisyyden nimissä. EY ei ole rouva *Thatcherin* kaikkien ideoiden henkilöitymä. Suomen Pankki on ollut keskus- telun yksipuolistamiseen syyllinen. Tilanne on poliittiselle vasemmistolle hankala, koska kan- sainväliset pääomaliikkeet ovat nimenomaan porvarien heinämaita. Pankkien ulkomaanosas- toilla on näissä kysymyksissä paras tekninen asiantuntemus.

Kun vasemmistolaiset eivät yleisesti osaa tämän alan tekniikkaa, on heidän vaikeata erot- ta keskustelussa teknisiä kysymyksiä poliitti- sista. Suurin osa ulkomaan pääomaliikkeiden parissa toimivista on sitä mieltä, että heillä saa olla mahdollisimman vähän rajoituksia huoli- matta siitä, mitä siitä seuraa työllisyydelle tai tulonjaon tasaisuudelle. Tekniikan osaamisel- la syötetään yhteiskuntaan paljon arvoja, jot- ka eivät välttämättä liity pääomaliikkeiden tek- niikkaan.

Oliko säännösteltyjen rahoitusmarkkinoiden järjestelmä yhtään sen parempi? Ei kai sekään mitään erityisen demokraattista suunnittelua edustanut.

Yksilö- ja yritystasolla suunnittelua pidetään fiksunä ja kannatettavana asiana. Epäselvyys tavoitteista ja keinojen määrän tuntemattomuus johtavat mikrosuunnittelussa katastrofiin. Makrosuunnittelu vaatisi onnistuakseen tietojen tasavertaiseen vaihtoon perustuvaa keskustelua. Rahamarkkinoilla on sumea keskustelu ollut pääsääntönä. Pankkiirien ja vientiteollisuuden lobbaus on keskuspankissa onnistunut aina paljon helpommin kuin ammattiyhdistysliikkeen tai MTK:n. Pankkiväki tapaa toinen toisensa kerran viikossa vähintään aamukahvilla. Jos ammattiyhdistysliike menee Suomen Pankkiin keskustelemaan, pidetään sitä suurena ja vaarallisenä uhkana.

Keskuspankkipolitiikan luonne estää avointa keskustelua. Valuutta- ja rahamarkkinoihin vaikuttavia päätöksiä ei voida tehdä pitkän keskustelun päätteeksi, sillä niiden yllätysluonne tarveeltyy. Suomen Pankki voisi keskustella politiikan tavoitteista muutenkin kuin viittamalla kiinteisiin valuuttakursseihin. Vakaista valuuttakursseista päätettäessä päätetään monesta muustakin asiasta, joiden seurauksia ei tuoda eksplisiittisesti esille. Suomen Pankki vastaa epäilemättä tasavallan valuutan ulkomaisesta tasapainosta, mutta tasapaino voidaan saavuttaa monella työllisyyden tasolla ja monenlaisin tulonjaon muodoin. Nämä asiat eivät ole yhdentekeviä kansalaisille. *Fieandt* oli monomaanikko. Hän vihasi inflaatiota, mutta ei voinut kuitenkaan estää sitä. Nyt ollaan monomaanikkoja pidettäessä vakaata valuuttakurssia. Sillä on valtaiset yhteiskuntapolitiittiset seuraukset, joita keskuspankissa ei ehkä ymmärretä! Muu hallinto on pikkuisen enemmän yhteydessä muuhun yhteiskuntaan, mutta Suomen Pankki on yhteydessä vain pankkimailmaan sekä kotimaassa että ulkomailla. Se on liian kapea kosketuspinta.

Kokonaisarvioksi liberalisoitumisesta on siis aika kriittinen?

Teknisesti liberalisointi on onnistunut, mutta ei poliittisesti. Liberalisointi ei ole tapahtunut neutraalisti, vaan hyvin selektiivisesti. Selektiivisyys on merkinnyt erilaisten reaktiomahdollisuuksien luomista vientiteollisuudelle ja pankeille suhteessa muuhun yhteiskuntaan. Selektiiviset päätökset ovat aina poliittisia päätöksiä. Suomen Pankki on tehnyt niitä ilman poliittista vastuuta.

Päätöksenteko Suomessa on oligopolista. Eräät minun ikäpolvessani ja eräät ystäväni läksivät kritisoiimaan vanhan klassisen koulun ajattelua. o-ryhmä vastusti sekä uusklassillista stattiikkaa että historiallista koulukuntaa talouspolitiikan analyysivälineenä. En ole nähnyt keynesiläisyyttä ainoana vastauksena. Olen pitänyt tärkeänä sellaista yhteiskuntapolitiikkaa, jossa päätösten seurauksista keskustellaan avoimesti. Olen ollut liian optimistinen uskossani, että arvot voitaisiin tiivistää indekseihin, joiden pohjalta yhteiskunnan eri osapuolet voisivat käydä konsensuksen hengessä keskustelua kasvuvauhdista ja tulonjaosta ilman että kukaan ryhtyisi pelaamaan salailuun ja huijaukseen perustuvaa ei-kooperatiivista peliä. Tämä on liian optimistista valistususkkoa.

Ruotsissakin suhdannepolitiikka on itse asiassa ymmärretty jonkinlaisena poliittisena ennakkoodellytyksenä: jos suhdannepolitiikka hoidetaan hyvin, niin sillä saa talouspoliittista liikkumavaraa rationaaliselle yhteiskuntasuunnittelulle. Suomessa on aina jouduttu reagoimaan kriiseihin, päätökset ovat syntyneet pakon edessä.

Meillä eri osapuolten keskusteluyhteys on heikko. Meillä turvaututaan helposti »puoliväkivaltaisiin» otteisiin ja käytetään suostuttelevaa retoriikkaa. Talouspoliittisessa toiminnassa putkahtavat väkivaltaisuuden traditiot yllättävän helposti pinnalle ja vastustaja halutaan alistaa ja nitistää. Tämän näkee sekä irtisanomis- että lakkoherkkyydessä. Talouspolitiikkaa hoidetaan kauhulla ja demonstraatiolla. *Kekkonen* hallintatapa perustui myös aikoinaan pelkoon. Kansanvaltaiselle toiminnalle yhteiskuntaelämässä olisi kysyntää, mutta fasismi myy hyvin.

Meillä eri osapuolten keskusteluyhteys on heikko. Meillä turvaututaan helposti »puoliväkivaltaisiin» otteisiin ja käytetään suostuttelevaa retoriikkaa. Talouspoliittisessa toiminnassa putkahtavat väkivaltaisuuden traditiot yllättävän helposti pinnalle ja vastustaja halutaan alistaa ja nitistää. Tämän näkee sekä irtisanomis- että lakkoherkkyydessä. Talouspolitiikkaa hoidetaan kauhulla ja demonstraatiolla. *Kekkonen* hallintatapa perustui myös aikoinaan pelkoon. Kansanvaltaiselle toiminnalle yhteiskuntaelämässä olisi kysyntää, mutta fasismi myy hyvin.